

Dubravka Ugrešić – intervju

Posted By *Tportal* On 14/06/2018

Razgovor vodila Mija Pavliša

U petak navečer književnici Dubravki Ugrešić u Zagrebu je dodijeljena književna nagrada Tportala za najbolji roman. Nagrađena je za 'Lisicu' koja osim hrvatskog, već ima svoje srpsko, bosansko, nizozemsko i američko izdanje što svjedoči o poziciji ove autorice na mapi suvremene svjetske književnosti. Tportalova nagrada prva je koju prima u Hrvatskoj nakon što je Hrvatsku napustila Dubravka Ugrešić živi u Amsterdamu. Hrvatsku je napustila 1993. nakon medijske hajke zbog teksta 'Čisti hrvatski zrak. Lakše se diše' objavljenoga u Die Zeitu kao odgovor na nacionalizme u zemljama tada već bivše Jugoslavije. Zbog pisanja protiv rata proglašavana je izdajicom naroda te jednom od 'vještica iz Rija' u tekstu tjednika Globus, kojim se difamiralo pet hrvatskih feministica. 'Bio je to moj moralni izbor', izjavila je nedavno u intervjuu jednoj američkoj televiziji prilikom preuzimanja 'američkoga Nobela', prestižne književne nagrade Neustadt, koju dodjeljuju Sveučilište Oklahoma i časopis Svjetska književnost danas.

U Zagrebu je posljednji put neku nagradu za svoj rad preuzela 1989. Bila je to Nagrada Grada Zagreba, godinu nakon uspjeha romana 'Forsiranje romana-reke', za koji je kao prva spisateljica nagrađena Ninovom nagradom, tada najznačajnijom književnom nagradom u Jugoslaviji.

Ovogodišnja je dobitnica književne nagrade Tportala za najbolji roman, a nagrađena je za 'Lisicu', roman koji je u Hrvatskoj izdala Fraktura te izdavači IP Booka u Srbiji i Buybook u Bosni i Hercegovini. 'Lisica' je lani izašla na nizozemskom jeziku, u travnju ove godine na engleskom jeziku, a očekuju se i prijevodi na neke druge jezike.

Čestitam na nagradi. Što vam ona znači?

Hvala vam. Nagrada je sama po sebi lijepa. Hvala što ste me podsjetili na to. Zaista, od posljednje nagrade koja mi je dodijeljena u Hrvatskoj, Nagrade Grada Zagreba, prošlo je gotovo 30 godina. Tportalova nagrada trebala bi pobuditi u meni osjećaj zakašnjela trijumfa, ali ga ne pobuđuje, jer je tzv. hrvatska kulturna sredina postala u tridesetogodišnjem međuvremenu – nepismena. Ili u svakom slučaju, nepismenija nego što je bila. A takav ironičan zaokret ne može biti razlog za trijumf, zar ne? Zašto upotrebljavam riječ 'nepismen'? Zato što odlučujuća mjesta u hrvatskoj kulturi zauzimaju nepismeni, ne mislim pritom bukvalno, ljudi

poput akademika, ministara, profesora, kulturne birokracije, koji to postaju zahvaljujući rodoljubnoj, a ne stručnoj orijentaciji.

To je sredina u kojoj djela hrvatskih pisaca, pa tako i moje, podliježu arbitraži nepismenih, kao nedavno arbitraži klero-fašističkih fanatika. Ukratko, svima nama vladaju nepismeni. Jesu li nepismeni razlog što postoji prešutno slaganje većine kulturnjaka s takvom situacijom? Jer, zaista, da se ne slažu, ljudi bi se već pobunili, kao što to kontinuirano čine pojedinci poput Olivera Frlića, Heni Erceg, Viktora Ivančića, Vedrane Rudan, Borisa Dežulovića i drugih. U Hrvatskoj postoje 'popravljači' štete, neki to čine 'bukvalno', poput Siniše Labrovića, koji to čini potpuno sam. I nagrada Tportalca spada u red 'popravljača' štete. Ta se nagrada, eto već jedanaest godina, brine o podizanju književnih standarda i standarda kritičke recepcije, ona gradi književni kontinuitet i zagovara poštovanje prema književnoj izvrsnosti.

Ne primiti nagradu, pozivajući se na depresivan kulturni kontekst, značilo bi podcijeniti samu sebe, zatim i trud drugih pojedinaca, među kojima su moje kolege, finalisti, žiri nagrade, organizatori nagrade, kritičari, izdavači i, dakako, čitaoci. Ipak, prevladavajuća hrvatska antiintelektualistička, populistička i klerofašistička atmosfera nešto je što se ne može previdjeti. Ako bezazlenu pjesmicu koju skandiraju hrvatski osmoškolci, čula sam je na svoje uši – a ona glasi *Ubili smo Djeda Mraza, krvava je cijela staza!* – prenesete na širi simbolički plan, onda stvari postaju gore. A kontekst je mračan, počevši od vrtića, škola, fakulteta, institucija, poput bolnica, u kojima na ulazu stoji raspelo, a javni zahodi su posvuda prljavi. Žao mi je što to moram reći, ali ulaštena raspela i zasrani zahodi – to je Hrvatska danas.

Između romana 'Forsiranje romana-reke' i 'Lisice' prošlo je gotovo 30 godina. Što vam je Zagreb značio tada, a što danas predstavlja u vašem životu?

Da ste me to pitali možda pred još koju godinu, znala bih odgovoriti na vaše pitanje. Sada više ne znam. Međutim, ja sam u međuvremenu razvila pasiju da idem u mjesta u koja nitko ne ide, na sam rub, u provinciju, i tamo, u sekundi, dobivam sve odgovore, pa tako i odgovore na pitanja o hrvatskoj suvremenoj stvarnosti. Možda zato što se provincija ne skriva, a ne skriva se samo zato što ima osjećaj da ju nitko ne gleda i ne vidi.

Od odlaska s radnoga mjesta na zagrebačkome Filozofskom fakultetu živite i preživljavate kao slobodnjak. Osjećate li se slobodno?

Da, osjećam se slobodno i svjesna sam toga da sam se izborila za veliku privilegiju. Usput rečeno, nema slobode bez osobnoga rizika i odgovornosti.

Kako pišete u 'Lisici', pisac često kao neki putujući cirkusant ide od

festivala do festivala, mora znati prodati svoju robu i od sebe napraviti brend. Koliko kao spisateljica koja doista participira na svjetskom tržištu i koja nema zaštite lokalne sredine osjećate taj pritisak da morate biti i stvaratelj i prodavač svoje robe?

Stvari nisu baš tako jednostavne. Ne mislim, niti sam takvo što igdje sugerirala u 'Lisici', da književnik 'mora znati prodati svoju robu i od sebe napraviti brend'. Nisam 'prodavač svoje robe', niti od sebe 'pravim brend'. To čime se ja bavim nije zanimanje, to je književni aktivizam, neka vrsta neplaćenoga ili potplaćenoga 'prosvjetiteljskog' djelovanja, često u najbukvalnijem smislu te riječi. Vjerujem da većinu mojih kolega, književnika, vode principi koji nemaju veze s trgovinom i brendovima. Mi smo 'romantičari', ljudi koje društveni ustroji kategoriziraju kao 'romantičare', kao vrstu koja se ipak može što posredno, što neposredno 'eksploatirati'. Da nije 'romantičara', sistem bi se posve urušio. Pogotovo danas, kada preživljavamo u ruinama nečega što se nekada zvalo kulturom.

Trebaju li pisci biti savjest društva, oni koji trasiraju glavne društvene promjene?

Da bi pisci bili savjest društva, treba postojati društvo. Što je to? Kada to riješimo, treba se zapitati što to pisca uopće kvalificira da bude savjest društva? Zar samo to što se pisac popeo na pijedestal i proglasio se moralnim arbitrom? Ne rade li to isto popovi i političari? Bojim se da baš u tom komunikacijskom kanalu ima najviše šuma, najviše krivih pretpostavki i krivih odgovora. Komunikacija između teksta, poruke i primaoca je složena i često se sastoji od totalnih nesporazuma. Tko je književnik, taj koji šalje poruku? Tko je čitalac, taj koji prima poruku? Književnik može djelovati po svojoj savjesti, u svome polju, u književnosti. On može djelovati kao i svaki drugi građanin i postati političar ili politički aktivist. A što se 'savjesti društva' tiče, razuman čovjek mora računati na domet svojih poruka. Većina ljudi ne čita. Kako onda zamišljate da ćete biti savjest društva? Kojega društva? Koje to društvene skupine?

Može li osamdesetak posto hrvatskih katolika, koliko ih navodno ima, reći da je Miroslav Krleža savjest hrvatskoga društva, i da im pritom vjerujete? I nadalje, odakle baš piscima pravo i smjelost da misle da su baš oni nosioci najbolje, najpravednije, najčišće i najplemenitije savjesti? I odakle ljudima ideja da bi savjest društva trebali biti pjesnici, a ne recimo političari? S obzirom na to da je naše digitalno doba podiglo razinu samosvijesti do neba, svatko o sebi misli u superlativima. U rezultatu čujemo nepodnošljivu arogantnu buku.

Je li književnost u odnosu na prošla vremena potisnuta na marginu? Ako jest, što joj je ta marginalizacija donijela?

Ako gledate medijsku industriju izraslu iz samo jedne knjige, a to je 'Harry

Potter', na primjer, onda se zaista ne može reći da je knjiga na margini. Što se mene tiče, ja mislim da je dobroj književnosti mjesto na margini. Jedna knjiga ne može se sviđati svima, jer kao čitaoci imamo različite kapacitete intelektualne i estetske prijemčivosti. Ako se pak desi da se dobra knjiga sviđa mnogima, onda su razlozi koji su doveli do toga uvijek izvanknjiževni.

U intervjuu povodom izlaska romana 'Baba Jaga je snijela jaje' kazali ste da ste se proučavanjem lika Babe Jage bavili gotovo tri godine. Kako je to išlo sa simbolikom lisice?

Obožavam priprema istraživanja. Što se mene tiče, mogla bih se takvim istraživanjima baviti godinama. I 'Lisica' je u tome smislu bogat 'kulturni tekst', čije sam značenjsko polje jako suzila, svjesna da ipak pišem roman kojim ne kanim uloviti lisicu, nego tražim putokaz. A kao putokaz mi je poslužio lisičji rep.

Kako piše književna kritičarka Katarina Luketić, odnos prema egzilu kao vašoj čestoј temi u 'Lisici' mijenja se otvarajući se prema svijetu. 'U tom smislu Ugrešić je možda izgubila utočište u domaćoj kulturi, ali joj se svijet otvorio i u njenu literaturu je ušlo toliko različitih kulturoloških referenci i poticaja da ta literatura vrlo dobro reflektira suvremeni globalizirani svijet, hibridne kulture/identitete i transnacionalna kretanja.' Kako se pozicionirate u današnjoj kulturi i svijetu?

Nastojim da se ne pozicioniram jer znam da to ionako nije moguće. Obično drugi pozicioniraju nas. Nekom čvršćem samopozicioniraju odmaže i moj stil života. Mislim da je postnacionalni, transnacionalni, *crosskulturni* status nešto što najviše odgovara mome temperamentu, stilu života, mojoj književnosti, mojim intelektualnim i ideološkim uvjerenjima.

Vaše knjige prevedene su na više od dvadeset jezika. Kakav je osjećaj kad vam knjiga s jednoga malog jezika bude prevedena na engleski, njemački?

Sam prijevod nije dovoljan. Ono što je važno je značaj koji pojedina knjiga ostvaruje u danoj sredini. Značaj može biti posve zanemariv, i to najčešće i jest, ali dovoljan za autorov osjećaj umjetničke i intelektualne satisfakcije.

'Lisica' je roman u kojem tragate za pravom pričom i pravim načinom na koji ćete ispričati tu priču. Je li vrijeme velikih romana, jedinstvenoga i homogenoga književnog svijeta prošlo te odgovara li ta fragmentiranost forme našem nesigurnom i razlomljenom vremenu?

Vrijeme homogenoga svijeta je svakako prošlo, ali vrijeme velikih romana – nije. Tržište inzistira na velikim, klasičnim romanima. Možete li se sjetiti koji je autor u povijesti napisao obimniji roman od Knausgaardove 'Moje borbe'?! Štoviše, zadržalo se opće tradicionalno uvjerenje da je samo obiman roman i veliki roman,

kao što se zadržalo tradicionalno uvjerenje da je komedija niža vrsta od tragedije te da komičan roman ne može biti i veliki roman. Zato danas na tržištu ne možete naći veliki humorističan roman kalibra jednoga 'Dobrog vojnika Švejka' ili neponovljivo briljantnoga 'Zlatnog teleta'.

U vašim knjigama često se pojavljuje pojam transnacionalnoga kao suprotnost skućenim prostorima država i nacija. Kako danas, i sama s bogatim iskustvom egzila, a u svjetlu sve jače izbjegličke krize, gledate na kapacitete europske multikulturalnosti?

Mislim da multikulturalnost neće nestati jer je sama interakcija zapisana u genima i memima ljudskoga roda. Čovječanstvo opstaje zahvaljujući upravo interakciji. Istina je da moda internacionalizacije prolazi, da se društva sve više zatvaraju u sebe, ali to se već sutra može promijeniti. Najapsurdnija situacija koju sam posve nedavno doživjela je zona uz hrvatsku granicu, odakle su masovno istjerani hrvatski Srbi. Ta je zona opustjela, nema ljudi za normalno funkcioniranje, odlaze mladi, odlaze liječnici iz lječilišta koje baš tu zonu održava na životu. U blizini je granica s Bosnom. S druge strane granice buknuła su improvizirana prihvatilišta za izbjeglice koji očajnički pokušavaju prijeći u Hrvatsku. Hrvatski policajci ih 'uspješno' vraćaju nazad. Prve ljudske žrtve te 'časne' obrane granice pojavile su se prije nekih dva tjedna.

Ono što su u povijesti radili Srbi, sada rade Hrvati. Hrvati su sada 'krajišnici', a kulturna povijesna figura toga kraja je 'krajišnik' ban Jelačić. Što bi se dogodilo da se izbjeglicama dopusti useljenje u taj opustjeli kraj, da se obnove kuće koje nisu obnovljene od protekloga rata, da lokalno lječilište ponudi izbjeglicama da zaposli kvalificirane medicinske sestre i liječnike ili neka druga zanimanja koja su deficitarna, da se zatim pokrene neka mala industrija koja će pomoći ljudima, i mještanima i izbjeglicama, da se izdržavaju? Zašto je jedan takav projekt utopistički i neizvediv, dok je projekt u kojemu neki Hrvat najprije opljačka cijelu zemlju, pa onda krene u izbjeglištvo – realan i izvediv?

Tportal, 16.06.2018.

Peščanik.net, 18.06.2018.

DUBRAVKA UGREŠIĆ NA PEŠČANIKU